

PROKURATUUR

Liisa-Ly Pakosta
Justiits- ja Digiministeerium
Suur-Ameerika 1
10122, Tallinn
info@justdigi.ee

Teie: 29.05.2026 nr 8-3/4289-1

Meie: 15.06.2026 nr RP-1-6/26/5372

Arvamus kriminaalmenetluse seadustiku muudatuste väljatöötamiskavatsusele (digitõendid)

Lugupeetud justiits- ja digiminister

Prokuratuur tänab võimaluse eest anda arvamus kriminaalmenetluse seadustiku muudatuste väljatöötamiskavatsusele, mis käsitleb e-postkastides ja nutiseadmetes sisalduvate tõendite kogumise regulatsiooni süüteomenetluses.

Prokuratuur tervitab väljatöötamiskavatsuse eesmärgi luua elektroonsete tõendite kogumiseks õiguslik raamistik, mis ühelt poolt kaitseb eraelulisi andmeid ja teisalt võimaldab asjakohasel juhul kasutada neid andmeid süüteomenetluses tõendina, olles seejuures kooskõlas Euroopa Liidu Kohtu ning Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga.

Puutuvalt tõenduslikku teavet sisaldava e-kirjavahetuse väljanõudmise regulatsiooni täpsustamisse kriminaalmenetluse seadustikus märgib prokuratuur, et ei saa nõustuda väljatöötamiskavatsuses sisalduva etteheitega otseselt uurimisasutustel oleks praktiliselt piiramatult juurdepääs inimeste isiklikele e-postkastidele.

Seadusandja ei ole seni pidanud tarvilikuks eraldi reguleerida inimeste isiklike e-postkastides oleva teabe kriminaalmenetluses tõenditena kogumist. Sel põhjusel kohaldati praktikas KrMS §-s 215 sätestatud üldreeglit, mille kohaselt on uurimisasutusel õigus nõuda kriminaalasja lahendamiseks vajaliku dokumendi või vajalike andmete esitamist teabe valdajalt nõudekirjaga. Osundatud küsimust käsitles Riigikohus enne 08.06.2026 otsust nr 1-22-7314/268 viimati põhjalikumalt kohtuasjas nr 3-1-1-93-15, milles Riigikohus kinnitas toona, et e-postkastide sisu väljanõudmine serveripidajalt on lubatav uurimisasutuse KrMS §-s 215 ja §-s 32 sätestatud päringuga. Seondult nimetatuga tuleb eraldi rõhutada, et KrMS § 32 lubab uurimisasutusel teha päringuid, ent sätte teine lõige piirab uurimisasutuse volitusi ning välja võib nõuda vaid kriminaalasja lahendamiseks vajalikke dokumente või vajalikke andmeid, st KrMS § 32 ega ka KrMS § 215 ei võimalda uurimisasutustel piiramatult juurdepääsu inimeste isiklikele andmetele ning kohustus järgida proportsionaalsuse nõuet on ka täna seadusandja kehtestatud reeglisisest sätestatud. Juhul kui uurimisasutus on teinud päringuid hälbides KrMS § 32 lg 2 sätestatud proportsionaalsuse nõudest, siis teostab uurimisasutuse osas järelevalvet sisekontroll ning menetluse raames kohus.

RIIGIPROKURATUUR

Wismari 7 / 15188 TALLINN / 694 4400 / info@prokuratuur.ee / www.prokuratuur.ee
Registrikood 70000906

Samuti tuleb märkida, et kriminaalmenetluse seadustiku loogika ei anna menetlustoimingule allutatud isikule (sh potentsiaalset tõendit sisaldava e-kirjavahetuse valdajale) võimalust ise otsustada kas uurimisasutuse või kohtu korraldust täita või mitte. Sel põhjusel on arusaamatu VTK-s sisalduv kriitika, et kehtiv seadus ei võimalda praegu ei e-postkasti omanikul ega serveripidajal sellisele ülemäärasele andmete kogumisele tõhusalt reageerida. Kriminaalmenetluse seadustikus on sätestatud kitsalt loetelu juhtudest, mil kriminaalmenetluses tõendusliku teabe kogumisel koostöökohustustest võib keelduda. Ettevõtja võimalikud ärihuvid ei ole seaduslikuks uurimisasutuse või kohtu korralduse täitmise keeldumise aluseks.

Kehtiv kriminaalmenetluse seadustik näeb ette võimalused kaitsta kriminaalasjaga mitteseotud isikute eraelulise teavet. Näiteks keelab KrMS § 224¹ lg 2 kaitsjal KrMS §-s 224 nimetatud materjalidest teha teistele isikutele koopiaid. KrMS § 224 lg 10 sätestab prokuratuurile diskretsiooniõiguse piirata kohtueelse menetluse lõpetamisel kaitsjale tehtava toimiku koopias täiendavate koopiatega tegemist, arvestades isikuandmete kaitse vajadust. Samuti näeb KrMS § 12 kohtule ette võimaluse kuulutada istung osaliselt või täielikult kinniseks näiteks ärisaladuse või ka eraelu kaitseks.

Riigikohtu otsuses nr 1-22-7314 täpsustati varasemat kohtupraktikat ning asuti seisukohale, et e-kirjavahetust ei tohi KrMS § 215 alusel uurimisasutus teenuseosutajalt välja nõuda (otsuse punkt 22). Riigikohtu otsusest kumab läbi, et tänane regulatsioon ei anna ühest lahendust, kuidas e-kirjavahetust oleks kõige korrektsem tõendina koguda. Ühelt poolt tõdes Riigikohus, et e-kirjavahetust võib koguda kohtu loal toimuva läbiotsimise teel (nt juhul, kui teabe saamiseks soovitakse läbi otsida serverit või selle asupaika). Samas pidas Riigikohus vajalikuks lisada, et kui läbiotsimisele allutatud isik annab menetleja nõudmisel otsitava teabe vabatahtlikult välja, siis pole otsingute teostamine KrMS § 91 lg 9 alusel vajalik (otsuse punkt 24). Sisuliselt tõdes Riigikohus, et kui kohtumääruse alusel pöörduda näiteks Zone Media OÜ poole, et neilt kriminaalasjas tõendina tarvilik e-kirjavahetus välja küsida, siis Zone Media OÜ-l on kaks alternatiivi: kas riskida kogu serveripargi läbiotsimisega (või suisa kaasavõtmisega) ja seeläbi potentsiaalselt äritegevuse peatamisega või anda menetleja nõudmisel otsitav teave vabatahtlikult välja. Teise alternatiivina viitas Riigikohus lahendis, et uurimisasutused võivad tõenduslikku teavet sisaldava e-kirjavahetuse KrMS § 89 sätestatud kohtumääruse alusel arestida ja läbi vaadata (otsuse punkt 24).

Kõnekas, et tolle alternatiivi kirjeldamisel pidas kohus tarvilikuks viidata telegraafisaadetise läbivaatamise regulatsioonile. Vaidlus puudub, et Euroopa inimõiguste konventsiooni artikliga 8 kaitstud eraelu ja kirjavahetuse puutumatus põhjendatud riivet lubav selge ja piisavalt täpne õiguslik alus ja tõhus menetluslike tagatiste süsteem täna kriminaalmenetluse seadustikus puudub ning kumbki Riigikohtu otsuses nr 1-22-7314 välja pakutud alternatiivist ei ole 21. sajandi teise veerandi künnisel aja- ega asjakohane ning algatused kriminaalmenetluse seadustiku kaasajastamiseks on kõigiti tervitatavad.

Seonduvalt tõenduslikku teavet sisaldavate nutiseadmete läbiotsimise regulatsiooni täpsustamisega kriminaalmenetluse seadustikus on väljatöötamiskavatsuses õigesti osundatud, et kehtiva Riigikohtu praktika kohaselt ei ole uurimisasutustel ka parima tahtmise korral võimalik taotleda kohtult luba nutiseadmete läbiotsimiseks. Osundatud küsimust arutati neli aastat tagasi kohtuasjas nr 1-20-1208, milles Riigikohus rõhutas, et KrMS § 91 sõnastus ei võimalda käsitada arvutikeskkonda läbiotsimise objektina ja läbiotsimist asendab sellises olukorras üldjuhul vaatlus või jälitustoiming (otsuse punkt 47). Kohus tõdes, et võimalik on andmekandjate äravõtmine läbiotsimise käigus ja hiljem nende vaatlus. Väljatöötamiskavatsuses on märgitud õigesti, et vaatamata kehtivas kriminaalmenetluse seadustikus asja- ja ajakohase regulatsiooni puudumisele on Riigikohtu viidatud lahendis antud juhtnööride alusel võimalik lubatavalt tõendeid koguda nutiseadmetest, mis leitakse läbiotsimise käigus.

Sestap on vastavad algatused kriminaalmenetluse seadustiku kaasajastamiseks kõigiti tervitatavad. Seoses nimetatuga väärib tollest Riigikohtu nelja aasta tagusest lahendist välja

toomist ka otsuse punktides 51 ja 52 sätestatu. Nimelt märkis Riigikohus toonases lahendis, et arvutisüsteemidele ligipääsu võimaldamise kohustust meie seadusandja seni kehtestanud ei ole, ent arvestades Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat ja ka Eesti seadusandluse näiteid, siis ei ole põhimõtteliselt välistatud nutiseadmetele ligipääsu tagamine ka sunni abil, ent kuivõrd taolisel viisil saavutatav tõenditele ligipääs oleks seotud tugeva põhiõiguse riivega, nõuaks see vastavat luba ja regulatsiooni menetlusseaduses.

Puudub vast vaidlus tõigas, et eeluurimiskohtuniku läbiotsimist lubavast määrusest on praktikas vähe kasu, kui uurimisasutusel puudub võimekus läbiotsitavasse kohta siseneda. Kui kahtlustatav ei soostu läbiotsitava korteri ust vabatahtlikult avama ning politsei ei leia kinnipidamisel tema taskust ka korteri võtmeid, siis kutsutakse kohale lukuabi, kes uurijad korterisse sisse aitab. Nutiseadmetesse sisenemiseks pole paraku uurimisasutustel taolist lukuabi võimalik tellida. Uurimisasutuste käsutuses on erinevad riist- ja tarkvaralised tööriistad, mis võimaldavad teatud seadmetesse siseneda, ent need ei ole universaalsed, nende rakendamine nõuab aega ja positiivne tulemus ei ole garanteeritud. Sestap pole harukordne, et kohtud on küll andnud loa (või sõltuvalt tõlgendusest suisa korralduse) uurimisasutusele õigustavaid ja süüstavaid tõendeid koguda, ent kohtu korraldus jääb täitmata, sest tarvilikke tööriistu pole. Või õnnestub nende rakendamine liig hilja ja selleks hetkeks on kahtlustatav või keegi kolmas nutiseadmetes olnud väärt tõendid kaugühenduse teel kustutanud.

Osundatud digitõendite eripära on tänaseks mujal maailmas mõistetud ning mitmetest riikidest on viimastel aastatel laekunud lahendeid, mis selliseid eripärasid arvesse võtavad. Näiteks Iiri Ülemkohus jõudis 11.12.2024 otsuses nr 2024 IEHC 721 (2024/155JR) (nn Yavor Poptoshevi kriminaalasi) seisukohale, et Iiri kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud kohustus avaldada uurimisasutusele nutiseadme parool ei riku enese mittesüüstamise privileegi. Sel põhjusel on asjakohane vaagida väljatöötamiskavatsuse raames täiendada kriminaalmenetluse seadustikku normistikuga, mis reguleerib mil moel on võimalik kohtu poolt nutiseadme läbiotsimiseks antud määrust praktikas täita kui uurimisasutusel enesel pole nutiseadmele riist- või tarkvaralist ligipääsu ehk siis sätestada ühtlasi reeglid kas ja millistel tingimustel saab kohus kohustada läbiotsimisele allutatud isikut andma uurimisasutusele ligipääs kohtu läbiotsimismääruses loetletud tõendusteabele.

Prokuratuur toetab kriminaalmenetluse seadustiku muudatuste väljatöötamiskavatsust ja sellega elektrooniliste tõendite kogumiseks õigusliku raamistiku loomist, mis kaitseb korraga nii eraelulistesse andmetesse ülemäärase sekkumise eest kui ka lubab neid vajaduse korral süüteomenetluses tõendina kasutada.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Astrid Asi

Riigi peaprokurör